

ВРЕХІТ: ПЕРЕДУМОВИ, НАСЛІДКИ, ІНТЕРЕСИ ТА ОСНОВНІ ВЕКТОРИ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ

©2022 ШКУРУПІЙ О. В., СВІТЛИЧНА А. В., ЗАГРЕБЕЛЬНА І. Л., СВІТЛИЧНА О. А.

УДК 327.339.5

JEL Classification: F01; F13; F15

Шкурупій О. В., Світлична А. В., Загребельна І. Л., Світлична О. А.

Brexit: передумови, наслідки, інтереси та основні вектори міждержавних відносин Великої Британії у сфері торгівлі

Проведений аналіз відображає сутність і хід процесу брекзиту. За сутністю, вихід Великої Британії з ЄС слід вважати складним трансформаційним процесом, який у реально існуючій формі відтворює модель структурних змін, що відбуваються в рамках нерівноважної відкритої системи (дисипативної структури). Такий концептуальний підхід до трактування зазначеного процесу дозволяє конкретизувати визначення брекзиту як розв'язання внутрішньосистемної суперечності, що сформувалась усередині найскладнішої форми інтеграції, якою є Європейський Союз. За трансформації (перетворення форми) та структурних змін, що відбуваються разом з цим, утворюється нова якість базової системи та відокремлених від неї колишніх елементів, що набули статусу самостійних цілісних системних одиниць. У подальшому динаміка може набувати форм або прогресу, або регресу. Відповідно, брекзит як результат трансформації економічного та політичного союзу країн Європи пов'язаний з ризиками для обох сторін – як для Великої Британії, так і для ЄС. Господарська система Великої Британії – з числа найбільших і найпродуктивніших у Європі та світі. Тому брекзит істотно послабив економіку ЄС, але не спричинив критичного погіршення її стану. Так само втрата Великою Британією членства в ЄС, в якому вона перебувала від 1973 р., утруднила можливості зростання, але не викликала руйнівних змін у економіці. Аналогічно оцінюється ситуація у сфері міжнародної торгівлі. Для Великої Британії надзвичайно важким став перехідний період брекзиту, оскільки він значним чином збігався із затяжним періодом пандемії COVID-19. Як відповідь на виклики, що постали перед країною після брекзиту, Велика Британія реалізує модель міждержавних відносин, спрямовану на збереження партнерських зв'язків, набутих за часів членства в ЄС, і водночас на формування нових – не менш ефективних. У рамках цієї моделі, найбільш вірогідно, буде утворений формат рівнонаближених економічних (у тому числі торговельних) відносин «країни Європи – Велика Британія – США». Взаємовигідними для Великої Британії залишаються торговельні відносини з Китаєм, хоча їх контекст став істотно політично обумовленим, зважаючи на розбіжність інтересів США і Китаю та втрату Великою Британією ролі провідника китайських інтересів у ЄС. Великі перспективи відкриває перед Великою Британією напрям Індо- та Азійсько-Тихоокеанського співробітництва, що передбачає розбудову відносини з країнами, переважна більшість яких є учасниками Всебічного регіонального економічного партнерства (RCEP).

Ключові слова: брекзит, моделі відносин, торговельні відносини, Велика Британія, ЄС.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-3-12-19>

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 20.

Шкурупій Ольга Всеволодівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавський державний аграрний університет (вул. Сковороди, 1/3, Полтава, 36003, Україна)

E-mail: olha.shkurupii@pdaa.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5818-7651>

Researcher ID: <https://publons.com/wos-op/researcher/2128413/olga-shkurupii/>

Світлична Алла Василівна – кандидат економічних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту економіки, управління, права та інформаційних технологій, Полтавський державний аграрний університет (вул. Сковороди, 1/3, Полтава, 36003, Україна)

E-mail: alla.svitlychna@pdaa.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3674-5787>

Researcher ID: Q-6856-2016

Scopus Author ID: 57212376834

Загребельна Ірина Леонідівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавський державний аграрний університет (вул. Сковороди, 1/3, Полтава, 36003, Україна)

E-mail: iruna.zagrebelska@pdaa.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8316-1656>

Researcher ID: Q-7301-2016

Scopus Author ID: 57211297980

Світлична Ольга Андріївна – студент, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (вул. Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна)

E-mail: oljasvitlychna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0143-1462>

UDC 327.339.5

JEL Classification: F01; F13; F15

Shkurupii O. V., Svitlychna A. V., Zahrebelna I. L., Svitlychna O. A. BREXIT: Preconditions, Consequences, Interests and the Main Vectors of Interstate Relations of Great Britain in the Sphere of Trade

The carried out analysis reflects the essence and course of the Brexit process. In terms of essence, the Great Britain's exit from the EU should be considered a complex transformational process, which in a real form reproduces the model of structural changes occurring within the framework of a non-balanced open system (dissipative structure). Such a conceptual approach to the interpretation of this process allows us to specify the definition of Brexit as a solution to the intra-system contradiction that has formed within the most complex form of integration, which is the European Union. With the transformation (transformation of the form) and structural changes occurring along this process, a new quality of the basic system together with the separated former elements of this system, which have acquired the status of independent integral system units, is formed. In the future, the dynamics may take the form of either progress or regression. Accordingly, Brexit as a result of the transformation of the economic and political union of European countries is fraught with risks for both sides – as for Great Britain, so for the EU. The economic system of Great Britain is one of the largest and most productive in Europe and the world. Therefore, Brexit has significantly weakened the EU economy, but has not caused a critical deterioration in its condition. Similarly, the Great Britain's loss of the EU membership, which the country had since 1973, had hindered the possibilities of growth, but did not cause a devastating change in the economy. The situation in the sphere of international trade appears to be similar. For Great Britain, the Brexit transition period has become extremely difficult, as it largely coincided with the protracted period of the COVID-19 pandemic. As a response to the challenges facing the country after Brexit, Great Britain is implementing a model of interstate relations aimed at preserving the partnerships acquired during the period of the EU membership and at the same time forming new ones, being no less effective. Within the limits of this model, the most likely format of equally close economic (including trade) relations «countries of Europe – Great Britain – the USA» will be formed. Trade relations with China remain mutually beneficial for Great Britain, although their context has become significantly politically determined, given the divergence of the interests of the USA and China and the Great Britain's loss of the role of a conductor of Chinese interests in the EU. Great prospects are opened to Great Britain by the direction of Indo- and Asia-Pacific cooperation, which involves developing relations with countries, the vast majority of which are participants in the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP).

Keywords: Brexit, relationship models, trade relations, Great Britain, the EU.

Fig.: 1. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 20.

Shkurupii Olha V. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Economics and International Economic Relations, Poltava State Agrarian University (13 Skovorody Str., Poltava, 36003, Ukraine)

E-mail: olha.shkurupii@pdaa.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5818-7651>

Researcher ID: <https://publons.com/wos-op/researcher/2128413/olga-shkurupii/>

Svitlychna Alla V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Economics, Management, Law and Information Technologies, Poltava State Agrarian University (13 Skovorody Str., Poltava, 36003, Ukraine)

E-mail: alla.svitlychna@pdaa.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3674-5787>

Researcher ID: Q-6856-2016

Scopus Author ID: 57212376834

Zahrebelna Iryna L. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and International Economic Relations, Poltava State Agrarian University (13 Skovorody Str., Poltava, 36003, Ukraine)

E-mail: iruna.zagrebelna@pdaa.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8316-1656>

Researcher ID: Q-7301-2016

Scopus Author ID: 57211297980

Svitlychna Olha A. – Student, Educational and Scientific Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv (60 Volodymyrska Str., Kyiv, 01033, Ukraine)

E-mail: oljasvitlychna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0143-1462>

Вступ. Економічні та політичні передумови виходу Великої Британії зі складу Європейського Союзу вимагають всебічного дослідження, зважаючи на унікальність феномену, яким є брекзит (brexit). Для нашого часу вихід країни зі складу ЄС є надзвичайним явищем, економічний та політичний зміст якого визначається у термінах «деінтеграція» та «міжнародний ізоляціонізм». За брекзиту, по суті, набуло об'єктивізації розв'язання внутрішньосистемної суперечності – контраверсії, яка сформувалась усередині

найскладнішої форми інтеграції; всередині економічного та політичного союзу країн Європи (Європейського Союзу, ЄС).

Процедурно це відбувалось як проведення референдуму, результати якого, – рішення про вихід Великої Британії зі складу Європейського Союзу – були ухвалені у червні 2016 р. Потому (до кінця 2020 р.) відбувався тривалий перехідний процес. На теперішній час інституціоналізацію відносин між Великою Британією та Європейським Со-

юзом забезпечує Угода про умови виходу Великої Британії з Європейського Союзу, підписана 24 грудня 2020 р.

Вихід Великої Британії зі складу політико-економічного блоку фактично поклав початок структурної перебудови як власне економіки країни, так і економіки держав – членів ЄС. Ці процеси і після завершення офіційно визначеного терміну перехідного періоду залишаються у стані трансформації, що робить зазначену проблематику дослідження надзвичайно значущою. Особливий науково-практичний інтерес представляє поступальність якісних змін, що відбуваються, з одного боку, в економіці Великої Британії, а з іншого – в економіці ЄС. Цей аспект наукового аналізу актуалізує питання нового змісту міжнародних відносин у XXI ст., оскільки розв'язання конфлікту інтересів «Велика Британія – ЄС», що відбулось у формі брекзиту, постає тепер перед суспільством значно ширше, ніж вирішення внутрішньодержавної проблеми. Процес дезінтеграції перетнув цю межу і поставав як міжнародна проблема пристосування суб'єктів міжнародних відносин до змін економічного та політичного середовища; до усталеного порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виокремлення частини нерозв'язаної раніше проблеми. Вихід Великої Британії з ЄС є та ще довго залишатиметься актуальною проблематикою дослідження, зважаючи на унікальність цієї події та її вплив на економічні, а також політичні процеси, що відбуваються нині в світі. До її аналізу у наш час долучено багато вітчизняних науковців: В. Сіденко В. Р. [1], А. Грубінко, А. Мартинов [2], Т. Еджінгтон [3]. Визначенню економічних ефектів дезінтеграційного процесу у Європейському Союзі за результатами статистичних даних та здійсненню оцінки вагомості отриманого ефекту як для Великої Британії, так і для Європейського Союзу присвячена робота Я. Мудрої [4].

Водночас дослідження, які висвітлюють наслідки брекзиту, залишаються значущими, з огляду на незавершеність посттрансформаційних процесів у Європі та змін, що відбуваються у економічному та політичному житті суспільства.

Метою статті є з'ясування сутності брекзиту як внутрішньосистемної суперечності та визначення підходів до її розв'язання з боку Великої Британії в інтересах подальшого розвитку країни й відповідно до осьових принципів побудови моделі міждержавних відносин із їх проекцією на сферу торгівлі.

У сучасній науковій літературі термін «брекзит» / «brexit» набув поширення завдяки публіцистиці. Вперше це поняття використав у 2012 р. засновник і директор аналітичного центру «British Influence» П. Відлінг. Зазначений термін утворено шляхом злиття двох слів «British» та «exit». Відповідно до визначення, поданого в Оксфордському словнику англійської мови, Brexit – це «[передбачуваний] вихід Великої Британії з Європейського Союзу і політичні процеси, які асоціюються з ним» [5].

Для визначення сутності брекзиту найбільшим чином підходить трактування сучасних подій як процесу трансформації системи. Свого часу розуміння трансформації надзвичайно ясно сформулював Е. Тоффлер. Він конкретизував цей процес як перетворення, різнобічні бурхливі по-

дії, зміни, поштовхи в нову систему, які є не продовженням розвитку в поточному напрямку, а радикальними змінами, що, можливо, заперечують попередній досвід [6].

Вихід Великої Британії з ЄС повністю відповідає зазначеним характеристикам. Він дійсно є складним трансформаційним процесом, який пов'язаний з ризиками для обох сторін.

Із самого початку простежувалась неоднозначність відношення суспільства щодо цього. Зокрема, власне у Великій Британії – в країні, яка ініціювала процедуру виходу з економічного та політичного союзу – «за» Brexit проголосувало 51,9 % виборців, «проти» – 48,1 %. Тобто рішення на користь виходу з блоку (подія відбулась 23 червня 2016 р.) було ухвалено на референдумі з досить невеликим переважання голосів.

Потрібно зазначити, що економіка країни миттєво відреагувала на потенційність трансформаційних загроз. Після оприлюднення результатів референдуму фунт стерлінгів опустився до найнижчої з 1985 р. позначки відносно долара США, стрімко знизившись на 8 % за один день. Причиною різкого падіння курсу національної валюти була невизначеність, пов'язана з майбутнім британської економіки та, зокрема, з умовами торговельної угоди з ЄС [7].

Відповідно, трансформаційні зміни цього об'єднання країн, які пов'язані з членством у ньому Великої Британії, істотно позначилися на економіці обох суб'єктах зазначеного процесу. Велика Британія – розвинута країна з великим ВВП і високим рівнем життя. За даними Світового банку (The World Bank), британська економіка у 2020 р. була п'ятою у світовому рейтингу за обсягом ВВП. З країн ЄС більший внесок у розвиток світового господарства зробили тільки Німеччина (4 місце) та Франція (7 місце) [8]. Оскільки Велика Британія входить у трійку найбільших і високопродуктивних економік ЄС, то виокремлення її економіки з блоку означає для ЄС втрату 17,8 % ВВП (табл. 1). Ці втрати надзвичайно істотні. Для уявлення можна додати, що це прирівнюється до того, якби з ЄС виїхали 5 таких розвинутих макроекономічних систем, як Швеція (країна, яка тягнє до ядра ЄС), або 40 таких периферійних країн Євросоюзу, як Болгарія.

Починаючи з 1992 року обсяг ВВП Сполученого Королівства зростав до настання світової фінансово-економічної кризи. У період рецесії він скоротився: у 2008 р. на 0,28 %, а у 2009 р. – на 4,41%. З 2010 р. зростання поновилося і незадовго до брекзиту досягло свого максимального значення – 2,255 трлн фунтів стерлінгів (2019 р.). Однак у 2020 р. внаслідок пандемії COVID-19, яка охопила усю світову економіку, ВВП Великої Британії знизився на 9,79 %. Це був найбільший спад за всю історію спостережень [20].

Маючи розвинуту економіку, Велика Британія вела активну торгівлю, перебуваючи у складі ЄС. Станом на 2019 р. на Велику Британію припадало 3,5 % світового експорту та 3,9 % світового імпорту. ЄС був головним торговельним партнером Великої Британії. Однак частка ЄС у зовнішній торгівлі країни упродовж останніх років мала тенденцію до зниження.

У 2006 р. на ЄС припадало 54 % британського експорту та 57 % британського імпорту, а у 2020 р. – 42 % та 50 %

Таблиця 1

Макроекономічні показники Великої Британії та ЄС, 2020 р.

Показники	ЄС	Велика Британія	Показники Великої Британії до ЄС, %
ВВП, млрд дол. США	15193	2708	17,8
ВВП на душу населення, дол. США	34689	39103	112,7

Джерело: [9]

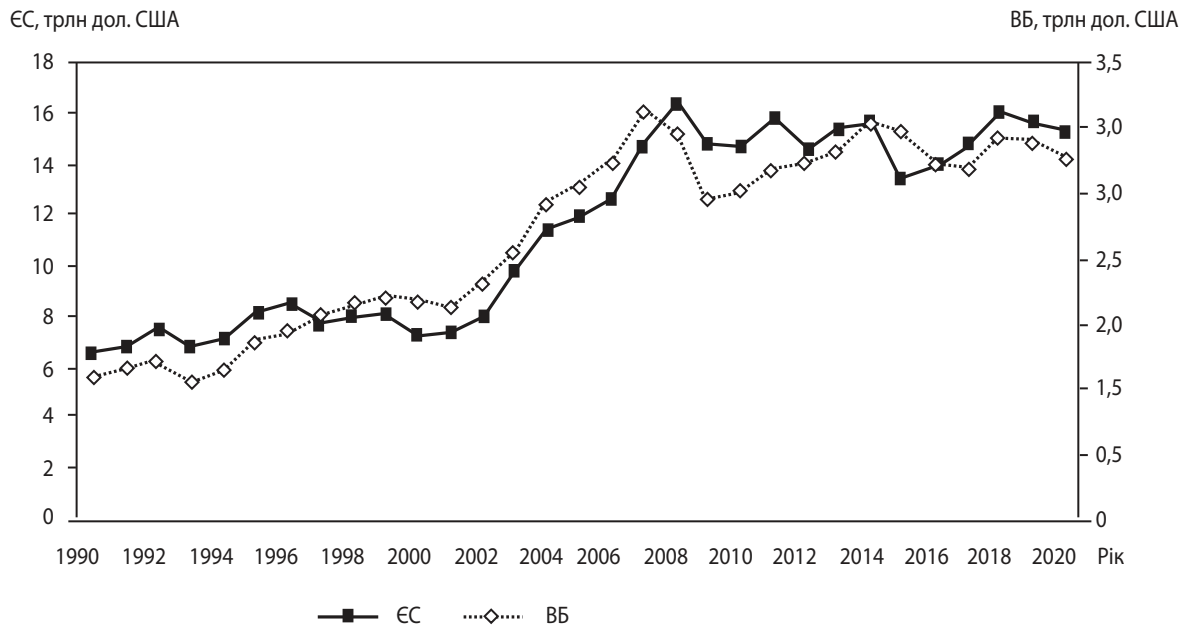

Рис. 1. Обсяг ВВП Великої Британії та ЄС, 1990–2020 рр., трлн \$

Джерело: побудовано за даними [20]

відповідно. У зовнішній торгівлі Великої Британії спостерігався ефект переважання імпорту над експортом у торгівлі

з країнами ЄС і, навпаки, переважання експорту над імпорту з країнами, які у цей союз не входять (табл. 2) [10].

Таблиця 2

Торгівля Великої Британії за групами країн, 2020 р. (товари та послуги)

Групи країн	Експорт		Імпорт		Сальдо сума, млрд GBP
	сума, млрд GBP	частка, %	сума, млрд GBP	частка, %	
Країни ЄС	251,3	41,8	300,7	50,4	-49,4
Інші країни	349,7	58,2	296,0	49,6	53,7
Разом	601,0	100	596,7	100	4,3

Джерело: [10]

Постійний дефіцит торговельного балансу з країнами ЄС став однією з визначальних причин брекзиту. У 2020 р. він становив 49,4 млрд. GBP (до цього протягом десятиліття був ледь не вдвічі більшим).

Брекзит вплинув на позиції Євросоюзу у світовій торгівлі, але не спричинив критичного погіршення ситуації. Частка об'єднання у світовому товарному експорті знизилася на 2,5 в.п. [11, с. 22]. У порівняннях ЄС-27 до ЄС-28 були відзначені більш істотні зміни: товарний експорт зменшився на 7 %, а експорт послуг не тільки

зменшився, але і якісно змінився за структурою. Йдеться про місце Великої Британії у міжнародній торгівлі цифровими послугами та у наданні послуг інформаційно-телекомунікаційних.

У цьому контексті слід зазначити, що загальний ринок міжнародної торгівлі цифровими послугами оцінювався в 2018 р. у 2,9 трлн дол., у тому числі, 1,4 трлн дол. місткості ринку забезпечували країни ЄС-28. Найбільшим (266 млрд дол.) був внесок Великої Британії. За нею з помітним відривом слідували Німеччина, Ірландія, Нідер-

ланди та Франція з показниками в діапазоні 150–190 млрд дол. Після брекзиту частка ЄС на цьому глобальному ринку скоротилася з 49 % до 40 %. Вартість інформаційно-телекомунікаційних послуг, які країни ЄС надають зарубіжним партнерам, зменшилася на 7 % [11, с. 23].

Велика Британія є активним учасником міжнародних торговельних відносин: другим найбільшим експортером послуг і одинадцятим найбільшим експортером товарів, а також п'ятим найбільшим імпортером послуг і п'ятим найбільшим імпортером товарів [12]. Незважаючи на це, вихід з ЄС не міг не спричинити явищ спаду у експорті й імпорті країни. Погіршення стану є цілком закономірним фактом у випадку трансформації системи (міждержавного інтеграційного об'єднання). Однак закономірним є також те, що наслідки трансформації стосуються всіх елементів колишньої цілісності. Вони негативно одночасно позначились на стані міжнародної торгівлі не тільки ЄС, економіку якого послабив вихід сильної держави, але й на стані зовнішньої торгівлі власне Великої Британії, яка покинула союз.

У період між 2019 і 2020 рр. експорт Великої Британії до ЄС скоротився на 14 %, а імпорт з ЄС – на 19 %. Одночасно загальна вартість експорту Великої Британії зменшилась на 14 %, а імпорту – на 17 %. Негативну тенденцію посилив вплив пандемії коронавірусу. Ця тенденція також зберігалася у 2021 році [10].

Збіг у часі причинцевого етапу перехідного періоду та пандемії став причиною того, що між 4 кварталом 2020 і 1 кварталом 2021 року експорт Великої Британії до ЄС знизився на 18 %, а імпорт з ЄС – на 25 %. Ще більш виразно спад проявився з грудня 2020 р. по січень 2021 р., коли експорт товарів до ЄС зменшився на 45 %, а імпорт з ЄС – на 34 % [10].

Необхідно зазначити, що після брекзиту Велика Британія намагається не втратити партнерські зв'язки, набуті за часів членства в ЄС, і одночасно сформувати нові. Перше визначається тим, що серед 25 найбільших країн-імпортерів британських товарів і послуг 11 держав – члени ЄС і одночасно 11 з 25 найбільших експортерів товарів і послуг до Великої Британії – також його члени [12]. Ці держави були і залишатимуться торговельними партнерами Великої Британії, але тепер або через опосередкування умов Угоди про торгівлю і співробітництво між ЄС і Великою Британією, або через двосторонні угоди між країнами, або через багатосторонні угоди щодо членства в нових регіональних союзах. До теперішнього часу (за період менше двох років) Велика Британія уклала угоди з 66 країнами у доповнення Угоди про торгівлю та співпрацю з ЄС [13].

Перебуваючи у складі ЄС, Велика Британія автоматично була учасником близько сорока торгових угод, що охоплювали п'ятдесят країн та територій [3]. Відповідно, у подальшому їй необхідно максимально зберегти ці відносини та інституціоналізувати їх на основі укладання двосторонніх угод.

Констатуємо активний розвиток нової системи торговельних зв'язків, яку намагається сформувати Велика Британія після виходу з ЄС, одночасно необхідно зазначити труднощі, які відчуває британський бізнес при здійсненні експортних та імпорتنних операцій. Вони виникають передусім у зв'язку з виникненням нетарифних бар'єрів.

За прогнозом із горизонтом до 2030 р., загальний обсяг міжнародної торгівлі, здійснюваної Великою Британією, буде на 14–19 % нижчим, ніж аналогічний обсяг за умови її членства в блоці. Це зумовлено тим, що обсяги торгівлі з країнами континентальної Європи в рамках ЄС на 68 % більші порівняно з обсягами торгівлі за базовими умовами СОТ [14]. Виникнення самих лише нетарифних бар'єрів може зумовити втрату Великою Британією від 0,1 до 0,2 % ВВП. При цьому подальше поступове усунення нетарифних бар'єрів усередині ЄС зумовить підвищення розміру зазначених втрат у діапазоні 1,3–2,6 % ВВП (ці переваги Велика Британія потенційно могла б отримати, залишившись у ЄС).

Дослідження показують, що через наявність нетарифних бар'єрів Велика Британія також може понести значні втрати у сфері міжнародної торгівлі послугами. Вони потенційно можуть становити від вартості експорту до ЄС бізнес-послуг 27,1 %, фінансових послуг – 80,2 %, інших видів послуг – 44,5 %. Таким чином, вартість експорту до країн ЄС зросте приблизно на 0,5 %.

Однак остаточний ефект наслідків брекзиту для британської економіки можна буде визначити лише згодом – за результатами дії Угоди про торгівлю і співробітництво між ЄС і Великою Британією, яка тільки з 1 травня 2021 р. набула чинності. Документ складається з трьох частин, перша з яких є всеосяжною та збалансованою угодою про вільну торгівлю. У цій частині документа відображаються умови торгівлі товарами та послугами, а також питання захисту інтересів сторін у сферах інвестування, конкуренції, надання державних субсидій, прозорості оподаткування, функціонування повітряного та дорожнього транспорту, енергетики, риболовства, захисту даних та заходів із взаємного забезпечення соціальної безпеки. Дві інші частини Угоди стосуються домовленостей про (1) умови нового партнерства в інтересах безпеки громадян Великої Британії та країн ЄС і (2) положень про контроль за виконанням досягнутих умов [15].

Для того щоб емпірика підтвердила або спростувала правильність вибору країни щодо членства Великої Британії в ЄС, повинно пройти багато часу після остаточної імплементації Угоди.

До цього часу однозначно можна стверджувати лише про те, що після виходу з ЄС Сполучене Королівство отримує можливість вільно розбудовувати торговельні відносини та самостійно визначати політику у цій сфері. Доречно ще раз уточнити, що дефіцит балансу у торгівлі з країнами ЄС та необхідність його усунення стали найбільш вагомими аргументами на користь брекзиту. Зменшити імпорт і збільшити експорт, як відомо, дозволяють засоби протекціонізму, але застосувати їх Велика Британія не могла, оскільки підпорядковувалась правилам торгівлі, які діють у ЄС. Після закінчення перехідного періоду і вступу у дію Угоди про умови виходу Великої Британії з Європейського Союзу, застосування засобів протекціонізму в рамках торговельної політики країни стало доступним.

Фахівці [16] розраховують на те, що на основі зазначених засад британська економіка зможе розвиватися більш ефективно. Великій Британії буде простіше проводити необхідні системні зміни самостійно, ніж перебуваючи у складі Європейського Союзу. Країна сама зможе визна-

чати засади законодавчого регулювання у різних сферах економічної діяльності, не перебуваючи під впливом обмежень з боку норм, ухвалених ЄС.

Розвиток міжнародних зв'язків, заснованих на принципах свободи від інституціональних обмежень з боку ЄС, став особливістю сучасних торговельних відносин країни. Найбільшим торговельним партнером Великої Британії були і залишаються США. У 2020 р. понад 1/3 частини експорту та 13 % імпорту Великої Британії припадало на торговельні відносини з цією країною [10].

За висновками експертів розширення відносин між Великою Британією і США може зумовити зростання ВВП Сполученого Королівства на 0,2-0,4 % [17]. Актуалізують ці питання передумови прийняття відповідної Угоди між країнами (UK-US Free Trade Agreement) [18].

Зважаючи на розвиток подій, що відбувалися упродовж перехідного періоду, Велика Британія, найімовірніше, буде моделювати систему рівнонаближених економічних (у тому числі торговельних) відносин між Європою та США. Йдеться про те, що країна не буде істотно обмежувати розвиток одного з цих напрямів на користь домінування іншого. До цієї думки схиляє той факт, що міжнародні відносини у сфері торгівлі країн пов'язані також з фінансово-інвестиційним співробітництвом, зокрема у пріоритетних (інноваційно значущих) галузях економіки.

Значущими для Великої Британії залишаються відносини з Китаєм. За останні 20 років частка КНР у зовнішній торгівлі Великої Британії зростала досить помітно. У 1999 р. КНР посідала у переліку імпортерів британських товарів і послуг 26-те місце та 15-те серед експортерів товарів і послуг до Великої Британії; у 2019 р. вона посіла 6-те і 4-те місце відповідно [12].

Однак китайський напрямок у зовнішній економічній політиці Великої Британії є суперечливим щонайменше з двох причин. По-перше, Велика Британія політично й економічно більшою мірою орієнтована на США. У той час як США перебувають у непростих відносинах з Китаєм. Отже, за ситуації, коли інтереси США і КНР не збігаються або навіть приходять у конфлікт, Великій Британії буде важко зберегти незалежність у прийнятті певних рішень щодо забезпечення власних торговельних інтересів. По-друге, Китай довгий час вибудовував стратегію проникнення на європейський ринок через розширення економічних зв'язків з Великою Британією як із членом ЄС. Брекзїт істотно погіршив цю перспективу.

До того ж торговельні відносини між Великою Британією і Китаєм не можна вважати безперспективними. У їх основу закладено принципи міжнародної торгівлі, які впливають з наявних переваг використання країнами капіталу та праці, що стали хрестомативними. Китай переважно імпортує з Великої Британії високотехнологічну продукцію, а також дуже зацікавлений у надходженні фінансового капіталу. Велика Британія отримує від свого торговельного партнера товари повсякденного попиту та останнім часом - також електроніку. Отже, попри те, що Велика Британія втрачає роль провідника китайських інтересів в ЄС, торговельні відносини між країнами залишаються взаємно вигідними, хоча й істотно політично обумовленими (зважаючи на розбіжність інтересів США і Китаю).

Торговельні перспективи посттрансформаційного розвитку Великої Британії узгоджуються з політичними. Йдеться про відносини з країнами Індо-Тихоокеанського регіону, які мають для Великої Британії значущість не меншу, ніж відносини з США і Європою. На це вказує зміст меморандуму британського зовнішньополітичного відомства. У документі, крім того, оцінюються як важливі для розширення міжнародного економічного співробітництва Великої Британії також регіони Північної Америки та суцільних з Європою країн [19].

Сучасні події посилюють інтерес Великої Британії до країн Азійсько-Тихоокеанського регіону у зв'язку зі створенням зони вільної торгівлі на основі відповідної угоди, укладеної в рамках Всебічного регіонального економічного партнерства (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP) (документ вступив у дію 1 січня 2022 р.). Партнерство утворюють 10 держав-членів ASEAN (Association of SouthEast Asian Nations) і 5 держав, з якими у Асоціації країн Південно-Східної Азії вже підписані угоди про вільну торгівлю (Австралія, КНР, Нова Зеландія, Республіка Корея і Японія). Зважаючи на це, Велика Британія подала заяву про приєднання до Всеосяжної угоди про Транстихоокеанське партнерство та активізуватиме діяльність в Індо-Тихоокеанському регіоні щодо співпраці в рамках існуючих структур, таких як ASEAN та RCEP.

До 2030 р. Велика Британія буде широко залучена до діяльності в Індо-Тихоокеанському регіоні як європейський партнер. Висока інтегрованість держави в присутність у регіоні сприятиме підтримці взаємовигідних торговельних відносин. Велика Британія активно розвиватиме діяльність в Африці, зокрема у Східній Африці, з такими важливими для неї партнерами, як Нігерія. Перспективи успішних відносин, заснованих на співпраці в галузі торгівлі, «зелених» інновацій, науки та технології, також мають місце з країнами Близького Сходу та Перської Затоки [13].

Угоди з економічно розвиненими країнами Східної Азії (Китаєм, Японією, Індією та членами АСЕАН) потенційно можуть забезпечити їй підвищення прибутків від міжнародної торгівлі на 0,6 % ВВП [17].

Висновки. За сутністю, вихід Великої Британії з ЄС слід вважати складним трансформаційним процесом, який у реально існуючій формі відтворює модель структурних змін, що відбуваються в рамках нерівноважної відкритої системи (дисипативної структури). Такий концептуальний підхід до трактування зазначеного процесу дозволяє конкретизувати визначення брекзїту як розв'язання внутрішньосистемної суперечності, що сформувалась усередині найскладнішої форми інтеграції, якою є Європейський Союз.

За трансформації (перетворення форми) та структурних змін, що відбуваються водночас, утворюється нова якість базової системи та відокремлених від неї колишніх елементів, що набули статусу самостійних цілих системних одиниць. У подальшому динаміка може набувати форм або прогресу, або регресу. Відповідно, брекзїт як результат трансформації економічного та політичного союзу країн Європи пов'язаний з ризиками для обох сторін - як для Великої Британії, так і для ЄС.

Господарська система Великої Британії – з числа найбільших і найпродуктивніших у Європі та світі. Тому брекзит істотно послабив економіку ЄС, але не спричинив критичного погіршення її стану. Так само втрата Великою Британією членства в ЄС, в якому вона перебувала від 1973 р., утруднила можливості зростання, але не викликала руйнівних змін у економіці. Аналогічно оцінюється ситуація у сфері міжнародної торгівлі.

Для Великої Британії надзвичайно важким став перехідний період брекзиту, оскільки він значним чином збігається із затяжним періодом пандемії COVID-19. Як відповідь на виклики, що постали перед країною після брекзиту, Велика Британія реалізує модель міждержавних відносин, спрямовану на збереження партнерських зв'язків, набутих за часів членства в ЄС, і водночас на формування нових – не менш ефективних.

У рамках цієї моделі, найбільш вірогідно, буде утворений формат рівнонаближених економічних (у тому числі торговельних) відносин «країни Європи – Велика Британія – США».

Взаємовигідними для Великої Британії залишаються торговельні відносини з Китаєм, хоча їх контекст став істотно політично обумовленим, зважаючи на розбіжність інтересів США і Китаю та втрату Великою Британією ролі провідника китайських інтересів в ЄС.

Великі перспективи відкриває перед Великою Британією напрям Індо- та Азійсько-Тихоокеанського співробітництва, що передбачає розбудову відносини з країнами, переважна більшість яких є учасниками Всебічного регіонального економічного партнерства (RCEP).

Проведений аналіз відображає сутність і хід процесу брекзиту, однак для остаточного визначення ефекту трансформації ЄС (міжнародного утворення з ознаками міждержавності та наддержавності), а також наслідків брекзиту для Великої Британії необхідний час. Тільки довгостроковий моніторинг результатів реалізації заходів, передбачених Угодою про торгівлю і співробітництво між ЄС і Великою Британією, може забезпечити достатню фактологічну базу для висновків про обопільну або односторонню виправданість та доцільність брекзиту. Отже, перспективи подальших досліджень передбачають поглибленням наукового аналізу і будуть відповідати зазначеній проблематиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сіденко В. Р. Кризові процеси у розвитку інтеграції в ЄС: витоки та перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 1. С. 7–31.
2. Грубінко А. В., Мартинов А. Ю. Європейський Союз після Врехіт: продовження історії : монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2021. 258 с.
3. Edgington T. Brexit: What trade deals has the UK done so far? URL: <https://www.bbc.com/news/uk-47213842>
4. Мудра Я. А. Економічні ефекти дезінтеграційного процесу Врехіт у торгівлі. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 3 (30). С. 16–21. URL: http://www.easterneuropebm.in.ua/journal/30_2021/5.pdf
5. Слово Врехіт з'явилося в Оксфордському словнику англійської мови. BBC. 2016. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-38325994>

6. Тоффлер Е. Третья Хвиля. Київ : Всесвіт, 2000. 475 с.
7. Kelly J. Sterling rises for third day after post-referendum plunge. *Reuters*. June 30. 2016. URL: <https://www.reuters.com/article/idUSL8N19M1ZX>
8. Рейтинг стран по ВВП (ППС). The World Bank // NONEWS. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/gdp-ppp>
9. European Union GDP Data: Value, Growth Rate, Per Capita And Structure // TAKE-PROFIT.ORG. URL: <https://take-profit.org/en/statistics/gdp/european-union/>
10. Statistics on UK-EU trade. Library House of Commons. By Matthew Ward 3 December 2021. 26 p. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7851/CBP-7851.pdf>
11. Буторина О. Сужение Европейского Союза и потенциал интеграции. *Современная Европа*. 2020. № 2. С. 20–32.
12. House of Commons Library. 2020. «Geographical pattern of UK trade», Briefing Paper 7593, 25 November 2020. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7593/CBP-7593.pdf>
13. Global Britain in a competitive age. The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. UK : APS Group on behalf of the Controller of Her Majesty's Stationery Office, 2021. 111 p.
14. HM Treasury. 2016. HM Treasury analysis: the long-term economic impact of EU membership and the alternatives, April 2016. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/517415/treasury_analysis_economic_impact_of_eu_membership_web.pdf
15. Trade and Cooperation Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the one part, and the European Union and the European Atomic Energy Community, of the other part. Treaty Series No. 8 (2021). URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/982648/TS_8.2021_UK_EU_EAEC_Trade_and_Cooperation_Agreement.pdf
16. Elliott L. Why Brexit is a chance to fix the UK economy's long-term problems // *The Guardian*. January 31. 2020. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2020/jan/31/why-brexit-is-chance-to-fix-uk-economy-long-term-problems>
17. Gillham J., Sentence A., Teow J., Lambe C., Lancefield D., Hawskworth J., Ambler M., Lee E. Leaving the EU: Implications for the UK economy. *PricewaterhouseCoopers UK* – 2016. URL: <https://www.pwc.co.uk/economic-services/assets/leaving-the-eu-implications-for-the-uk-economy.pdf>
18. UK-US Free Trade Agreement. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/869592/UK_US_FTA_negotiations.pdf
19. Global Britain. Sixth Report of Session 2017–2019. 12.03.2018. House of Commons Foreign Affairs Committee. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm/201719/cmselect/cmfa/780/780.pdf>
20. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. 2021. GDP growth (annual%). United Kingdom. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=GB>

REFERENCES

- Butorina, O. "Suzheniye Yevropeyskogo Soyuzu i potencial integratsii" [Contraction of the European Union and the Potential for Integration]. *Sovremennaya Yevropa*, no. 2 (2020): 20-32.

"European Union GDP Data: Value, Growth Rate, Per Capita And Structure". TAKE-PROFIT.ORG. <https://take-profit.org/en/statistics/gdp/european-union/>

Edgington, T. "Brexit: What trade deals has the UK done so far?" <https://www.bbc.com/news/uk-47213842>

Elliott, L. "Why Brexit is a chance to fix the UK economy's long-term problems". The Guardian. January 31, 2020. <https://www.theguardian.com/politics/2020/jan/31/why-brexit-is-chance-to-fix-uk-economy-long-term-problems>

"Global Britain. Sixth Report of Session 2017-2019. 12.03.2018. House of Commons Foreign Affairs Committee" <https://publications.parliament.uk/pa/cm/201719/cmselect/cmfa/780/780.pdf>

Gillham, J. et al. "Leaving the EU: Implications for the UK economy". PricewaterhouseCoopers UK - 2016. <https://www.pwc.co.uk/economic-services/assets/leaving-the-eu-implications-for-the-uk-economy.pdf>

Global Britain in a competitive age. The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. UK: APS Group on behalf of the Controller of Her Majesty's Stationery Office, 2021.

"HM Treasury. 2016. HM Treasury analysis: the long-term economic impact of EU membership and the alternatives, April 2016". https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/517415/treasury_analysis_economic_impact_of_eu_membership_web.pdf

"House of Commons Library. 2020. «Geographical pattern of UK trade», Briefing Paper 7593, 25 November 2020". <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7593/CBP-7593.pdf>

Hrubinko, A. V., and Martynov, A. Yu. *Yevropeiskyi Soiuz pislia Brexit: prodovzhennia istorii* [The European Union after Brexit: The Continuation of the Story]. Ternopil: Osadtsa Yu. V., 2021.

Kelly, J. "Sterling rises for third day after post-referendum plunge". Reuters. June 30, 2016. <https://www.reuters.com/article/idUSL8N19M1ZX>

Mudra, Ya. A. "Ekonomichni efekty dezintehratsiinoho protsesu Brexit u torhivli" [Economic Effects of the Brexit Deintegration Process in Trade]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. 2021. http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/30_2021/5.pdf

"Reyting stran po VVP (PPS). The World Bank" [Ranking of Countries by GDP (PPP). The World Bank]. NONNEWS. <https://nonews.co/directory/lists/countries/gdp-ppp>

"Slovo Brexit z'iavylosia v Oksfordskomu slovnyku anhliiskoi movy" [The Word Brexit Appeared in the Oxford English Dictionary]. BBC. 2016. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-38325994>

"Statistics on UK-EU trade. Library House of Commons. By Matthew Ward 3 December 2021". <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7851/CBP-7851.pdf>

Sidenko, V. R. "Kryzovi protsesy u rozvytku intehratsii v Yes: vytoky ta perspektyvy" [Crisis Processes in the Development of Integration in the EU: Origins and Prospects]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 1 (2017): 7-31.

"Trade and Cooperation Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the one part, and the European Union and the European Atomic Energy Community, of the other part. Treaty Series No.8 (2021)". https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/982648/TS_8.2021_UK_EU_EAEC_Trade_and_Cooperatio

Toffler, E. *Tretia Khvyliia* [The Third Wave]. Kyiv: Vsesvit, 2000.

"UK-US Free Trade Agreement". https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/869592/UK_US_FTA_negotiations.pdf

"World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. 2021. GDP growth (annual%). United Kingdom". <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=GBa>

Стаття надійшла до редакції 05.08.2022 р.